

TURUK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:16, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: **29.10.2018**

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: **18.01.2019**

Sayfa / *Page*: 126-134

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK591>

Yazar / *Writer*:

Dr. Öğr. Üyesi Ömer DEMİRBAĞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

omerdemirbag59@gmail.com

DÎVÂN ŞİİRİNDEN BUGÜNE “ZÂHİD”

Öz

Zâhid, İslâm dininin özülle tamamen alakasız olduğu halde fanatik denilecek kadar dindar görünen, bilgisiz ve sığ kişi anlamında, klasik şiirimizde çok işlenmiş bir karaktere verilen sıfattır. Bir kavram olarak ortaya çıktığı ilk dönemlerde Allâh'ın buyruklarına sıkı sıkıya bağlı ciddi mü'min anlamını içerdiği için olumlu ve ideal bir profil belirten zâhid, zamanla divân şairlerince olumsuz ve itici bir kişiliğe dönüştürülmüştür. Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerindeyse zâhid, kimi siyasi ve ideolojik yaklaşımlarla tamamen yok edilmesi gereken bir tehlike, bir düşman halinde boy hedefi haline getirilmiştir, demek mümkün. Dindar görünen olumsuz kişi tiplmesiyle şiirlerde, düz yazı türlerinde, tiyatrodaki ve sinemadaki boy gösteren zâhid, günümüzde sanat, medya, siyaset alanlarında çok fazla işlenen bir malzeme olarak varlığını sürdürmektedir. Edebiyat dışında psikolojik ve sosyolojik açılardan da gerekli ilgiyi bekleyen bir araştırma alanına işaret edici zâhid karakteri, bu yazıda divân şiiri, tasavvuf, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemleri açılarından incelenmiş ve kültürümüzde bir çizgi, bir renk olarak zâhid figürüne dikkat çekilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zâhid, divan şairi, dindar tip, divan şiiri,

FROM DIVAN POETRY TO TODAY 'ZAHID'

Abstract

Zahid is an adjective used for an uninformed character and without depth. It has widely been refer redin our classical poetry. It has no relation with essence of Islamic religion yet it seems religious enough to be defined fanatic. As a concept, Zahid, who is expressed as a positive and ideal profile because it contains a serious belief in his strict attachment to God's commandments. However ; it has gradually turned into a negative and repulsive personality in divan poets. In the Tanzimat and Republic periods, zahid has been turned into a targetto be totally destroyed by some political an dideological approaches. Zahid as a negative character has been used in poetry, plain writing, the aterand cinema. To day it is stil an extremely useful material in art, media and politics. The character of Zahid is signatory to be researched by psychological and sociological fields. In this study the zahid figure is scrutunized as a a line, as a color in our culture from the perspective of divan poetry, mysticism, Tanzimat and the republic an periods.

Keywords: Zahid, divan poet, divan poetry,

GİRİŞ

Klasik şiirimizde zâhid, dîvân şairlerinin asırlar boyu durmadan yüklendikleri olumsuz karakter. Şair için bir günah keçisi, bir kum torbası olarak en kolay isabet alan hedef. Dîvân şairi, çoğu zaman zâhidi kınayarak zâhid üzerinden kendi duruşunu belirler ve ifadesine yön verir.

O, Türk edebiyatında, olumsuz anlamıyla ilk olarak dîvân şiirinde belirmiş bir tip, bir kişilik olarak yüzyıllar boyu nice mısralarda görüldü, Tanzimatla birlikte roman, tiyatro gibi nesir türlerine de uğradı ve günümüze kadar Türk sineması dâhil, pek çok sanat alanında boy gösterdi.

Zâhid, kimdir? Niçin ona asli mahiyetinin tam aksi çağrışımlar yüklenmiştir ve o, hangi sebep-sonuç ilişkisiyle klasik şiirimizde hep olumsuzluğun remzi olarak kalıplaşmış, heykelleşmiştir? Bu yazıda, bir kavram ve bir figür olarak ortaya çıkışından itibaren edebiyatımızdaki zâhidi gözlemlemeye dayalı bir tefekkür denemesi hedeflenmiştir.

1. Zâhid-Ortaya Çıkış

Zâhid, Arapçadaki “*Allâh'a yönelme ve başka her şeyi değersiz görme*” anlamındaki “*zühd*”den türemiş bir kelime olarak “Allâh’ın emir ve yasaklarına titizlikle bağlı, takva ehli, dindar kişi” demektir.

“*Zâhidler dünyevî zevklerden uzak bir yaşam tarzını benimsemiş olup, zamanlarının büyük çoğunluğunu Kur’ân ezberine ve ibâdete vakfetmekle birlikte, hayat karşısında vakur bir tutum sergilemişlerdir.*” (Doğanay, 2007: 413)

Nitekim, *Ebu Hâşim Es-Sûfi* gibi ilk tasavvuf büyükleri, aynı zamanda meşhur birer zâhid olarak da bilinen isimlerdi. (Kısakürek, 1997: 9)

Bu durumda şunu söylemek mümkün ki gerçek anlamda zâhid, aslında karşıtı gibi görünen “rind”in¹ ta kendisidir; ama şairler marifetiyle o, adeta ortadan ikiye bölünmüş ve diğer parçası rind diye idealize edilirken zâhid olarak kalan parça, olumsuzluklar içine hapsedilmiştir.

Araplar ve Farslardan sonra üçüncü sırada İslâm medeniyetine dâhil olan Türkler, sanat ve edebiyatta belli bir zaman dilimi için, doğal olarak, Arapları ve Farsları takip durumunda olmuştur. (Demirbağ, 2011: 12) Bilhassa dîvân edebiyatımız, tarihi seyrinin ilk dönemlerinde üslup ve tavır bakımından İrani’dir. Öte yandan, *Selmân-ı Fârisî*’den (RA) *Abdulkadir-i Geylânî*’ye ve *İmâm-ı Âzam Ebu Hanîfe*’ye kadar nice din büyüklerinin çıktığı yer olan İran, aynı zamanda İslâm dışı, irili ufaklı birçok mezhebin, fırkanın da vatanıydı. Farklı inanışların bu kadar iç içe olduğu bir iklimde zâhid tipine ve zâhidlik kavramına bakış da yaklaşım da şüphesiz ki farklılıklar gösterecekti.

Denilebilir ki Araplardan “*takva ehli dindar kişi*” olarak İran’a geçen zâhid, İran’dan bize “*ham ve kaba molla*” olarak gelmiştir.

2. Zâhid – Olumsuzlanma

Tasavvuf yollarının hemen hepsinde başlangıç, çile ve *riyazet*² gerektirir. Bu da zühd demektir. Öyleyse, zâhidi kınayıp duran aşk ve cezbe ehli, aslında olanca batın zenginliğine zâhidlik sayesinde ermiştir, demek mümkün.

Ancak, bu durumda da zâhid, “henüz başlangıçta olan”, “acemi” , “geride kalmış”... gibi sıfatlarla karşı karşıyadır.

“Gör zâhidi kim sâhib-i irşâd olayım der
Dün mektebe vardı bugün üstâd olayım der”
Bağdatlı Rûhî (Kocatürk,2016: 354)

İslâm medeniyeti, çağlar boyu iki kutuptan beslendi: Medrese ve tekke-tasavvuf. Medrese, ilim katkısı sunarken tekke-tasavvuf, rûh ve gönül doyunluğu sağlamaktaydı. Ne var ki dönem dönem, bu iki kurum arasında sürtüşmeler, çekişmeler de eksik olmamıştır. Medrese ehli, tasavvuf erbabını cahillik ve sapkınlıkla suçlarken, sûfiler de medreselileri zâhidlikle yaftalamaktaydı. Şiire ve sanata daha yakın duran, hatta şiir ve sanatı etkileyip yönlendiren mutasavvıflara göre, kitaplara saplanıp kalmış olan medrese ehli, irfansız ve ham idiler.

“İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin ya nice okumaktır”
Yûnus Emre (Tatçı, 1991: 92)

Aslında, büyük bir çoğunluğu bir şekilde medreseden geçmiş olan dîvân şairleri, ilim tahsilini ve ilim yuvası olan medreseyi niçin küçümsemekteydiler? Bu, medreseyi reddetmek miydi yoksa

¹Rind: “İçi irfanla süslü, ilimle dolu olduğu halde halktan biri gibi sade yaşayan hakîm, bilge kişi...” Süleyman ULUDAĞ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İstanbul, 2001, s. 297

² Riyazet: “Yiyip içmeyi azaltmak suretiyle nefsi terbiye etmek demek olan bu tabirsüfiyye istilâhi olarak ahlâkın tezhibi yerinde kullanılır ve bu maksatla da yemek ve içmek de dahil olmak üzere nefis, arzu ettiği şeylerden mahrum edilir.” Mehmet Zeki PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul, 1993, c.3, s.50

onu aşmış olmak iddiası mıydı? *Şems-i Tebrîzî*³ ile karşılaşınca kadar bir medrese hocası olan *Molla Celâleddîn*'in, *Şems*'ten sonra *Mevlânâ Celâleddin* olması, evrensel çapta bir şairlik sergilemesi ve kitapları yele vermesinin uyandırdığı yankılar,bunda pay sahibi miydi?

“İlm kesbiyle pâye-i rif’at
Arzû-yı muhâl imiş ancak
Aşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak”

Fuzûlî (Akyüz vd.,1990: 306)

Sûfilere ve şairlere göre medrese ehli, kitaplara ve nakilciliğe boğulmuştur. Onlar aşktan anlamayan; rûhtan ve marifetten nasibi olmayan, kasvetli bir ciddiyet içindeki soğuk tiplerdir. *Yunus*'un *Molla Kasım*'ındaki bu özelliklerin tamamını karşılayacak isimlendirme ise, asırlar içinde kıvamını bulmuş olarak hazırды: Zâhid!

Artık, zaman zaman ona *vâ'iz*, *molla*, *fakih*, *müdde'î*, *ehl-i kâl*, *ashâb-ı kâl*, *erbâb-ı zâhir*... gibi farklı sıfatlar yakıştırılsa da klasik şiirimizde anlayışsızlığın, ukalalığın, çiğliğin temsilcisi o karakter,“zâhid” ismini alacak ve bu isimle sayısız şiirde boy gösterecektir.

3. Zâhid - Şair

Dîvân şairlerinin polemik ihtiyacı için birebir olarak şiire giren zâhid, aslında şairin kişiliğindeki bir olumsuzluğun, bir ukdenin yansıması mıdır? Zahidi hep yeren, ayıplayan sanatkâr kişilik, gerçekte kendi hayatına ait belli bir safhayı mı hicvetmektedir?

“Ben bir zaman zâhid idim tesbih ile tehlil ile
Şimdi ki gördüm yüzünü üş rind ü evbâş olmuşam”

Kadı Burhânettin (Demirbağ, 2011: 224)

Zâhidin şairlerce en çok eleştirildiği yön, onun anlayışsızlığıdır. O, aşkın ne olduğunu bilmemekte ve âşık rolündeki şairin ne halde olduğuna akıl erdirememektedir. Kişinin bilmediğine düşmanlığı gereğince zâhid, kendisine perdeli bir güzelliğe meftun sûfilere ve şairleri anlayamadığı için de onları habire suçlamakta, kötülemektedir.

“Zâhid o mehveş pür-nürdur kim
Bütdür demezsin îmân edersin”

Şeyh Gâlib (Okçu,1993: 270)

“Esrâr-ı aşkı fehm idemezsin ko sohbeti
Zâhid yeter yeter nice bir imtihân amân

Leylâ Hanım (Arslan, 2003: 290)

“Harâbatı görenler her biri bir hâletin söyler
Letâfet nakleder rindân ü zâhid sıkletin söyler”

Koca Râgıb Paşa (Demirbağ, 1999: 231)

³ Şems-i Tebrîzî: Mevlânâ'nın mürşidi büyük veli. Necip Fazıl KISAKÜREK, *Veliler Ordusundan* 333, bd. Yay.,İstanbul, 1997,s.233

Allâh'ın rızasından çok cenneti hedef edinmekle, sırf cennet için korkunç bir sevap kazanma hırsı içinde olmakla suçlanan zâhid-ne denli güçlü bir ahiret inancına sahip olduğu noktası göz ardı edilerek- şairlerce kıyasıya yerilmiştir. Bu noktada şair, tam bir niyet okuyucudur, zâhidin ibadetteki niyetini sorgulamaktadır ve kendisini zâhidle karşılaştırdığında Allâh'tan başka bir gayesi olmadığı iddiasına yol bulmuştur.

“Men lebün müştâkıyam **zühhâd** Kevser tâlibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelür hüşyâre su”

Fuzûlî (Akyüz vd., 1990: 31)

“Savm ü salât hacc ile sanma **zâhid** biter işin
İnsân-ı kâmil olmağa lâzım olan irfân imiş”

Niyâzî-i Mısri (Erdoğan, 1993: 213)

Kendilerini rind pozisyonunda konumlandırmış olan dîvân şairleri, bu duruşlarını zâhide yüklenerek pekiştirirler. Sitemden başlayan iğneleme edası, doğrudan ya da dolaylı olarak küçümseme, alay ve apaçık hakaret tonuna kadar yükselbilmektedir. Zâhid için en çok kullanılan olumsuz nitelermeler; *anlayışsız, kaba, ham, riyâkâr, acemi, yabani, patavatsız, nâdân, ahmak, cahil...* vs'dir. Tezat başta olmak üzere türlü söz hünerleri için çok yönlü, elverişli bir malzeme olan zâhidin, denilebilir ki, asırlar boyu dîvân şairlerinden görmediği eza ve cefa kalmamıştır.

“Güzel sevmekde **zâhid** müşkilin var ise benden sor
Bizim ol fende çok tahkîkimiz itkânımız vardır”

Nedîm (Macit,1997:286)

“Ey huşk **zâhid** dem urma meyden
Dest-i duâyı mercan edersin”

Şeyh Gâlib (Okçu,1993: 270)

4. Zâhid - Hayat

Aslında İslâm'ın “iyiliğe yönlendirme ve kötülükten sakındırma” düsturunu işaretten başka bir işlevi olmayan zâhid duruşu, dîvân şairlerinin yüzyıllar boyu hicvetmeleriyle, her şeyi haram ve günah sayan, muazzez İslâm dinini baştanbaşa bir yasaklar manzumesi olarak dayatan; kendinden başka herkesin günahkâr ve cehennemlik olması temennisıyla yanıp tutuşan bir tür sapkın kişiliğe dönüştürülmüştür.

O; çok yiyen, çok uyuyan, çok konuşan, sürekli tartışan ve insanları hep azapla, ateşle korkutan karanlık bir heyuladır artık. Vecd ehlinin, bir saniyesine can attığı ilâhî yakınlığın zevkine yabancıdır ve Allâh'ın mü'minlere vâd ettiği ebedi cennet hayatı bile, onun için yemek içmek hazzından başka bir şey değildir.

“Tecellî neş'esin ehl-i şikem idrâk kâbil mi
Behişt andıkca **zâhid** ekl ü şürbün lezzetin söyler”

Koca Râgıb Paşa (Demirbağ, 1999: 231)

Osmanlıda ilmiyye sınıfının bozulmasıyla türeyen bu çapsiz ve kaba dindar tipi; yeniçeri ayaklanmalarından, elde fenerlerle mahalle aralarında hane basmalara ve hulle⁴ rezilliğine kadar nice fitnelerin dini bir gereklilik sanılmasına, hatta kalıcı hale gelmesine sebep olmuştur. Hak din olan İslâmiyet'i kendi nefesine indirgeyen ve falcılık, büyücülük, üfürükçülük... gibi pek çok hurafeyi İslâmî imiş gibi topluma sunan bu *hoca'fendiler* güruhu, asırların dîvân şiirinde teşhir edilen zâhid ile birebir örtüşmekteydi. İslâm medeniyetinin ihtişam devirlerinde yalnızca şiirlerde hayal ettirilen zâhid, artık sokakta, çarşıda ve camide sık rastlanılan bir karakter, etten kemikten bir şahıs idi.

Ârif ve zarif bir dîvân şairi olan *Keçecizâde*'ye saz çalıp türkü söylemesini rica eden bir cami imamının bu densizliği, mısralarda yankı bulur:

“*Keşân Câmi'i'nde imâm-ı sagîr*
Sagîr idi gerçi sığırdan kebîr”
Keçecizâde İzzet Molla (Tüzin, 2008: 61)

Önceleri sadece bir sembol iken zamanla bizzat ismi de belirtilerek aramızda yaşayan bir fert, bir insan halinde mısralarda işlenen zâhid, gerçek hayatta olduğu gibi şiirde de gittikçe koyulaştı, arttı, çoğaldı.

Nef'i, kendisini kızdıran *Yahyâ Efendi*'yi hicvederken metnin serlevhasında isim verir ve onu, “âlim gibi görünen zâhidin kofluğu” ile suçlayıp aşağılar:

“*Ehl-i ilmün kulu kurbâniyuz Allâh bilür*
Ey genezler hele siz ilminiz isbât ediniz”
Nef'i (Akkuş, 1998: 225)

Yine *Nef'i*, şiirde bizzat ismini andığı *Kasım Çavuş*'a, hücum ederken onu, zahide ait kalıplaşmış özelliklerle hicveder:

“*Sanki kasım günü doğmuş idi Kâsım Çâvûş*
Berfden dahi soğuk yüzi sözi nâdânun”
Nef'i (Akkuş, 1998: 182)

Şeyh Gâlib, sığ olmakla suçladığı *Nâbî*'yi, zâhide has bir zevksizlik sergilediği için eleştirir:

“*Nush etse eger budur mezâki*
Dünyâ fâni âhîret bâki”
Şeyh Gâlib (Doğan, 2011 :62)

5. Zâhid - Yakın Zaman

Emevîler ve Abbâsîlerden sonra üçüncü devre İslâm uygarlığını temsil eden Osmanlıda on sekizinci yüzyıldan itibaren ufukların kararmaya başlamasıyla zâhid, gerçek hayatta da rahatça rastlanır bir tip olarak klasik şiirimizde gittikçe büyüyen, genişleyen bir gölge halinde azmanlaştı ve Tanzimat dönemine adım attı.

⁴ Hulle: “Bir kadının ‘talâk-ı selâse’ ile zevcinden ayrılmasından sonra yine eski kocasına varması şer’ân mümkün ve helâl olmak için kadının başka bir erkekle (güya) evlenerek tekrar boşanması yerinde kullanılır bir tâbirdir.” Mehmet Zeki PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c.1, s.853-854

O cahildi, kabaydı, alaturkaydı, çağdıydı ve bir zamanlar tasavvuf ehlinin oklarına mükemmel bir hedef tahtasıyken, şimdi de Tanzimat entellerinin aşağılamaları için bulunmaz bir model, bir şamar oğlanıydı.

Asırların dîvân şiirinde itile kakıla on dokuzuncu yüzyıla kadar getirilen zâhid, *Şinasi*'nin *Şair Evlenmesi*'ndeki *Ebüllaklakâ* tiplmesiyle rüşvetçi hoca efendi olarak ilk kez tiyatrodan boy gösterdi ve sonraki dönemlerin şiirinde, romanında, hikâyesinde hiç eksik olmadı. *Halide Edib*'in *Sinekli Bakkal*'ındaki imam, *Yakup Kadri*'nin *Yaban*'ındaki Şeyh Efendi ve *Reşat Nuri*'nin pek çok romanındaki cahil, ahmak, sahtekâr... hocalar, yüzyıllar öncesi klasik şiirimizden süzülüp gelen zâhid karakterinin yakın zaman versiyonundan başkası değildi.

Şu var ki önceki dönemlerde dinin yol vermediği bir dindarlık taassubuyla suçlanan zâhid, Tanzimat'tan sonra doğrudan dinle özdeşleştirilmiştir ve din karşıtı cereyanların boy hedefi olarak İslâm'ı karikatürize etme kasdiyle sonuna kadar kullanılmıştır.

Tevfik Fikret, "Molla Sırat" diye aşağıladığı *Mehmet Akif*'i zâhidlikle suçlarken *Rıza Tevfik*, şiirinde istihzayla hitap ettiği ve zâhidlik rolünü biçtiği hayali bir hoca efendiye *Mi'râc* hadisesiyle ilgili ironi yapmaktan çekinmiyordu.

"Mi'râc'ı anlatma, eşek değilim,
Bildiğin kadar da melek değilim,
Günahkâr insanım, ördek değilim,
Bu ağır gövdeyle uçamam, hocam."

Rızâ Tevfik (Akyüz, 1986: 496)

Mevlânâ'dan *Süleymân Çelebi*'ye, *Akşemsettin*'den *Sütçü İmam*'a kadar gerçekten yaşamış nice dini şahsiyet bekleyedursun; falcı, üfürükçü, cinci, muskacı hocalar; sayısız şiirde, romanda, oyunda sayısız kere işlendi. Asırlar öncesinin dîvân şiirindeki zâhid, artık çocukları falakaya yatıran ve kadınları ayartan; iri yarı, kalın kaşlı, çember sakallı, kazma dişli değişmez bir profil olarak İslâm'ın ta kendisi diye sunulmaktaydı.

Zâhidin eski hasımları olan dîvân şâiri susmuş, sûfi uzlete çekilmişti. Zâhid, şimdi çok daha acımasız yeni düşmanlarla karşı karşıyaydı.

Ve zâhid artık *Gâvur İmam*'dı, *Aynaroz Kadısı*'ydi, *Kabak Hafız*'dı...

6. Zâhid - Günümüz

Bugünün lisanında zâhid, şu sıfatlara sahiptir:

Dinci, gerici, tutucu, yobaz...

Dönemler öncesindeki aşk ve vecd ehlini anlamayan, dönemler öncesinin zâhidi; Cumhuriyet'le birlikte bu kez de yeni inkılaplara akıl erdirememekle, Türkiye'nin modernleşme sürecinde ayak bağı olmakla suçlanacak yeni günah keçisidir ve adı "mürteci"dir.

Zâhid, artık sadece şiirlerde değil, siyasette de çok kullanışlı, çok amaçlı bir malzeme olarak zaman zaman medyanın gündem bereketi, muhalefetlerin polemik yakıtı ve darbelerin en aklayıcı gerekçesi... gibi ciddi rütbelere, unvanlara sahiptir.

Aslında olan şudur ki bir zamanların ahmak softası, incittiği iman ve irfan ehlinin tepkilerini mumla arattırarak bir kesimin -iman ve irfan ehline tamamen dış bileyci amansız hasımların- eline düşmüştür ve zaten çirkin olan varlığı büsbütün iğrenç hale getirilerek tüm inananları hedefleyici: “-İşte siz, busunuz!” ithamına yol vermiştir.

Zâhidin tüm dindarları loşlukta bırakan gölgesi, günümüzde o denli geniş bir alanda döşelidir ki dindarlar, mesela resmi ortamlarda doğal bir şekilde selam vermekten ve “*Allâh’ın izniyle...*”, “*Allâh’a emanet...*”, “*İnşallâh...*”... gibi doğal konuşma üslubuna ait sözlerin telaffuzundan bile çekinirler.

Türk sinemasındaki değişmez zahid karakteri çoğunlukla köyün imamıdır ve köye gelen yakışıklı, idealist öğretmenin baş düşmanıdır. *Cüneyt Arkin*’ı, *Kadir İnanır*’ı imam rolünde görmek imkânsızdır; çünkü din adamı mutlaka zâhiddir, kötüdür. Mesela, *Vizontele*’de çocuklara Kur’ân dersi veren hoca bile kekemedir, komiktir. Yabancı filmlerde ve dizilerdeki rahip tipi o kadar saygınlıkta bizim sinemamızdaki hocaların bu kadar düzenbaz ve maskara oluşları, tam bir araştırma mevzuudur demek mümkün.

Günümüz edebiyat ve fikir âleminde zâhid; ortaya çıkışı, gelişimi ve çağlar boyu İslâm algısına verdiği zararlarla zaman zaman masaya yatırılmaktadır. İslâm dinini bütünüyle zâhidlik ve her dindarı zâhid sayan tersinden zâhid yaklaşımların yanı sıra, konuyu temelden kavrayıcı mütefekkir görüşlere de rastlandığını belirtmeliyiz.

Necip Fâzıl, zâhidi teşhis ederken “*HamYobaz ve Kaba Softa*” başlığı altında şunları söyler:

“*Allâh’ın emri ve Peygamber’in tavrı önünde hiçbir teftiş ve muayene hakkına malik olmayan aklı, bir süvari gibi koşturacağı ve durduracağı yeri ayırt edemeden, onu yerinde durdurmak ve yerinde koşturmak emrinin bizzat din buyruğu olduğunu kestiremeden, topyekûn her şeyi yasak bilen ve sırf bu sebeple bütün tarihi felaketlerimize yol açan içten bozucu sıfatıyla ham yobaz ve kaba softa...*” (Kısakürek,1976: 161)

SONUÇ

Dîvân edebiyatındaki zâhid karakteri, her dönemin üslubuna ve her şairin mizacına göre ön plana çıkan bir olumsuz yönüyle çağlar boyu işlenmiştir. O, kimi zaman anlayışsız, kimi zaman yasakçı, kimi zaman kınayıcı olarak mısralarda göründü ve şairlerin oklarına hedef oldu.

Tanzimat’tan sonra, şiir dışındaki edebiyat alanlarında da görülen zâhid, özellikle kutsal karşıtı kesimlerce tamamen karikatürize edilerek samimi dindar kişiliğin de öyle algılanmasını sağlayıcı bir model haline dönüştürülmüş ve çok daha katmerleşeceği Cumhuriyet dönemine devredilmiştir.

Önceki yüzyıllarda aşktan, tecelliden anlamayan zâhid, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerinde asrın gidişatına akıl erdiremeyen, her türlü yeniliğe kapalı, kaba ve bilgisiz dindar profiline dönüşerek sanat, siyaset ve medya alanlarında da kullanılmaya elverişli bir noktaya gelmiştir.

KAYNAKÇA

AKKUŞ, Metin. (1998). *Nef’î ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ Yay., Ankara.

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2019, Yıl 7, Sayı: 16

Issn: 2147-8872

- AKYÜZ, Kenan (1986) *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İnkılâp Ktb., İstanbul.
- AKYÜZ, Kenan vd. (1990) *Fuzûlî Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara.
- ARSLAN, Mehmet (2003). *Leylâ Hanım Dîvânı*, Kitabevi, İstanbul
- DEMİRBAĞ, Ömer (2011). *Kadı Burhânettın ve Şiiri*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- DEMİRBAĞ, Ömer (1999). *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb*, Doktora Tezi, YYÜ, SBE, Van.
- DOĞAN, Muhammet Nur (2011). *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, Yelkenli Yay., İstanbul.
- DOĞANAY, Süleyman. (2007). “Cristopher MELCHERT Hadis Râvîsi Olarak İlk Zâhidler”
Tasavvuf / İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, sayı:19.
- ERDOĞAN, Kenan, (1993). *Niyâzî-i Mısrî ve Dîvânı*, Doktora Tezi, Atatürk Ü., SBE, Erzurum.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1976). *İdeolocya Örgüsü*, bd Yay., İstanbul.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1997). *Velîler Ordusundan 333*, bd Yay., İstanbul.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (2016). *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul Kültür Ü., İstanbul.
- MACİT, Muhsin (1997). *Nedîm Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara.
- OKÇU, Naci (1993). *Şeyh Gâlib*, KB Yay., Ankara.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., İstanbul.
- TATÇI, Mustafa (1991). *Yûnus Emre Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara
- TÜZİN, Derya (2008). *Sürgün Yolunda Bir Yenileşme Serüveni: Mihnet-Keşân*, YL Tezi, Bilkent Ü., ESBE, Ankara
- ULUDAĞ, Süleyman (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul.